

Wojciech Świątkiewicz

ŚWIATY WARTOŚCI U PROGU PANDEMII

Socjologiczne studium społeczności miejskiej

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Światy wartości u progu pandemii

Socjologiczne studium społeczności miejskiej

Wojciech Świątkiewicz

Światy wartości u progu pandemii

Socjologiczne studium społeczności miejskiej

Recenzent
Maria Libiszowska-Żółtkowska

Spis treści

Wprowadzenie / 7

Część pierwsza

Rozdział I

Wartości w perspektywie socjologicznej. Orientacje na wartości / 13

Wartości jako przedmiot socjologicznych refleksji / 13

Materialne przesłanki orientacji na wartości / 26

Rozdział II

Aksjologiczne identyfikacje. Między rodziną a zaangażowaniem społecznym / 31

Profile aksjologiczne mieszkańców / 32

Kobiece i męskie światy wartości / 44

Rozdział III

Kultura moralna – między akceptacją a relatywizacją / 48

Akceptacja i odrzucenie / 50

Aksjologiczne relatywizacje / 57

Część druga

Rozdział I

Kulturowe wzory miejskiej religijności / 71

Autodeklaracje religijności / 71

Praktyki religijne / 82

Religijność w przekazie międzypokoleniowym / 94

Więzi z parafią / 101

Rozdział II

Wirtualna parafia / 114

Społeczne ramy komunikowania / 115

Zatrzymywanie społeczeństwa / 121

Kościół w czasach zarazy / 129

Parafialne strony internetowe / 144

W Internecie czy w kościele? / 169

Zakończenie / 189

Aneks / 193

Bibliografia / 203

Indeks osobowy / 217

Summary / 221

Wprowadzenie

Wartości leżą u podstaw rozmaitych postaci makro- i mikrostruktur społecznych, jak również tworzą tkankę relacji społecznych między jednostkami, które są depozytariuszami wartości. Człowiek jest wartością i życie społeczne jest wartością, skupiają się wokół wartości, które je spajają oraz integrują. Nie ma ani życia społecznego, ani życia jednostek poza światem wartości. Dyskusje i spory wokół treści wartości oraz sposobów ich upowszechniania są zawsze sporami o człowieka i kształty tworzonej przezeń kultury.

Studia nad wartościami i wokół wartości prowadzone są w perspektywie różnych założeń filozoficznych, wymiarów teoretycznych oraz metodologicznych. W syntetycznym ujęciu zagadnienia te przedstawiam w pierwszym rozdziale książki. Wartości stanowią centralne kategorie socjologicznych analiz życia społecznego; jego struktur i procesów. Socjologiczne badania nad wartościami i wokół wartości zawsze należą do ważnych, a zarazem atrakcyjnych poznawczo oraz aplikacyjnie tematów.

Treści i formy wartości, hierarchie wartości, orientacje na wartości, postawy wobec wartości, sposoby ich konstruowania, przypominania oraz aktualizowania w praktykach życia codziennego stanowią nie tylko o kostiumach kulturowych całych społeczności, ale także o specyficznych i niepowtarzalnych profilach osobowości społecznych poszczególnych jednostek. Wartości są „fundamentami dobrego społeczeństwa”¹. Wśród nich wymienia się między innymi: godność, lojalność, miłość, odpowiedzialność, pracowitość, prawość, przyjaźń, przyzwoitość, solidarność, sprawiedliwość, szacunek, uczciwość, wolność, wrażliwość, współpracę, zaufanie, życzliwość.

¹ Nawiązuję tu do tytułu książki przygotowanej pod redakcją Małgorzaty BOGUNI-BOROWSKIEJ pt. *Fundamenty dobrego społeczeństwa. Wartości*. Kraków, Wydawnictwo Znak, 2015.

Przytoczoną listę wartości podstawowych można w różny sposób uzupełniać i konfigurować. Pewną ilustracją takich możliwości są wyniki badań prezentowanych w tej książce. Socjologiczne badania empiryczne, uwzględniające szerszy górnośląski kontekst kulturowy, przeprowadzone zostały w Zabrzu, u progu pandemii. Sam wybuch pandemii oraz jej przebieg zmodyfikowały plan realizacji projektu badawczego, a przede wszystkim wpłynęły na kierunek socjologicznych analiz wyników badań oraz ich interpretacji. Projekt badań, których drobną część stanowi moje opracowanie książkowe, wpisany jest w wieloletni program multidyscyplinarnych badań, zainicjowany przez prof. Antoniego Barciała, historyka z Uniwersytetu Śląskiego. Ich rezultatem są monografie miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii z wyraźnie wyodrębnioną obszerną częścią socjologiczną. W roku 2012 ukazało się dwutomowe dzieło poświęcone Katowicom, a w roku 2016 – Sosnowcowi². W socjologicznej części tych monografii uwzględniona jest między innymi problematyka orientacji na wartości mieszkańców badanych miast, co znalazło odzwierciedlenie w tytułach rozdziałów wspomnianych monografii³.

Obecnie trwają prace nad przygotowaniem monografii Zabrze. Socjologiczne badania terenowe zostały zrealizowane metodą wywiadów kwestionariuszowych w roku 2019. Zbiorowość badana, dobrana wedle kryteriów celowo-losowych, uwzględniających płeć i wiek respondentów, obejmowała 323 osoby mieszkające w różnych dzielnicach miasta. Rezultaty badań złożonych z uwagi na swoją problematykę, a także rozległość podejmowanych zagadnień są opracowane przez zespół socjologów skupionych wokół prowadzonego przeze mnie, nieistniejącego już Zakładu Socjologii Wiedzy w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zostaną one w skróconej formie opublikowane w planowanej monografii miasta.

Prezentowana książka nawiązująca do autorskiej części wspomnianych badań stanowi socjologiczną interpretację postaw wobec wybra-

² Katowice. *Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*. T. 1 i 2. Red. A. BARCIAŁ, E. CHOJECKA, S. FERTACZ. Katowice, Muzeum Historii Katowic, 2012; Sosnowiec. *Obraz miasta i jego dzieje*. T. 1 i 2. Red. A. BARCIAŁ, A.T. JANKOWSKI. Sosnowiec, Muzeum w Sosnowcu, 2016.

³ Dla przykładu w tomie 2., w części 7. monografii Sosnowca zatytułowanej *Współczesny obraz miasta i jego mieszkańców* znajduje się rozdział noszący tytuł *Orientacje na wartości – między sacrum i profanum*, który zawiera m.in. artykuły: J. KIJONKA: *Praca i wzory konsumpcji*; A. GÓRNY: *Czas wolny*; W. ŚWIĄTKIEWICZ: *Religijność w przestrzeni kulturowej miasta*. Podobnie, w monografii Katowic, w tomie 2. w części 8. noszącej tytuł *Orientacje na wartości – między sacrum i profanum* znajdują się m.in. artykuły: A. KASPEREK: *Praca i wzory konsumpcji*; A. GÓRNY: *Czas wolny*; W. ŚWIĄTKIEWICZ: *Sacrum i jego świąty*.

nych rodzajów wartości oraz sposobów ich aktualizacji w praktykach życia codziennego. Książka jest podzielona na dwie części. Część pierwsza obejmuje trzy rozdziały, w których prezentowane wyniki badań empirycznych przeprowadzonych w Zabrzu stanowią pretekst do socjologicznej refleksji nad orientacjami na wartości, aksjologicznymi identyfikacjami mieszkańców miasta oraz kulturą moralną ujmowaną w perspektywie akceptacji wartości moralnych, jak również wymiarów ich relatywizacji. Druga część książki składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym rozdziale skupionym wokół wartości, postaw i praktyk religijnych analizowane są kulturowe wzory miejskiej religijności. Drugi rozdział w nawiązaniu do modelu społecznych ram komunikowania się podejmuje kwestię aktualizacji wartości religijnych i praktyk religijnych w sytuacji „zatrzymywania społeczeństwa” spowodowanego wybuchem globalnej pandemii. Osią organizującą kierunek prowadzonych analiz jest zagadnienie sygnalizowane tytułem rozdziału *Wirtualna parafia*.

Spółczesność *czasów zarazy* cechuje się rozluźnionymi lub nawet zerwanymi więzami społecznymi. Ich sygnaturą są powodowane lękiem *zamknięte drzwi* i *maska* osłaniająca twarz, mająca chronić napotkanych przed zagrożeniem patogenem, potencjalnie obecnym w każdym człowieku. Więzy społeczne podlegają dekonstrukcji, częściowo przenosząc się w przestrzeń wirtualnych relacji, bądź w innych wymiarach zatrzymują się w bezpośredniości oddziaływań, eksponując znaczenie i wartość małych grup społecznych. Przemiany mentalności następują powoli, z różną prędkością, ale ich konsekwencje najbardziej dotyczą światów wartości we wszystkich wymiarach życia społecznego jednostek i zbiorowości.

Pomysł na pisanie książki powstał u początku pandemii, w czasie „pierwszego zamknięcia”. Zaczęliśmy uczyć się wówczas na nowo organizować relacje społeczne, a utrwalone kilkudziesięcioletnim uniwersyteckim doświadczeniem sposoby pracy naukowej czy dydaktycznej zostały radykalnie zmienione. Tu chciałbym podziękować mojemu cieszyńskiemu przyjacielowi ks. prof. Józefowi Budniakowi (UŚ) za codzienne wsparcie i dobry przykład w podobnej jak moja aktywności. Jego książka pt. *Z Janem Sarkandrem w drodze ku pojednaniu* ukazała się w końcu ubiegłego roku.

Wielkie podziękowania kieruję do Pani Profesor Marii Libiszowskiej-Żółtkowskiej, która przyjęła książkę do recenzji i podzieliła się ze mną swoimi ocenami oraz propozycjami korekt.

Za żmudną pracę redakcyjną kolejnych wersji tekstu oraz życzliwość pięknie dziękuję Pani Redaktor Małgorzacie Pogódek.

Panu Dyrektorowi Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego Profesorowi Tomaszowi Nawrockiemu dziękuję za włączenie mojej propozycji wydawniczej do systemu ewaluacji IS, co skutkowało pozyskaniem środków finansowych Wydawnictwa UŚ.

Mojej żonie Danusi wyrażam wdzięczność za stworzenie komfortowych warunków domowych umożliwiających skupienie się na pisaniu i za cierpliwość wobec mojego nieustannego ślęczenia przy biurku.

Książkę dedykuję naszym Dzieciom, a przede wszystkim Wnukom, których wymienię według kolejności ich pojawiania się na świecie: Mikołajowi, Julii, Wiktorowi, Danielowi, Anieli, Filipowi, Mii – z życzeniami, by Ich przyszłe losy ominęły czasy zarazy.

Indeks osobowy

- Adamski Franciszek 19
Afeltowicz Łukasz 29, 203
- B**
Bańko Mariola 59
Barciak Antonii 8, 30, 37, 79, 206, 209, 210, 211
Barigazzi Jacopo 123, 212
Bauman Zygmunt 171, 203
Beck Ulrich 60, 128, 203
Beck-Gernsheim Elisabeth 60, 203
Berger Peter Ludwig 18, 50, 60, 61, 203
Bertram Adolf 164
Blida Emanuel 163
Bogunia-Borowska Małgorzata 7, 18, 203
Boguszewski Rafał 35, 61, 107, 203, 208
Bonnewitz Patrice 93, 203
Borowik Irena 107, 171
Bourdieu Pierre 77, 92, 93, 203
Bravo Paweł 123, 212
Brząkalik Piotr 194
Brzozowski Mieczysław 173, 204
Budniak Józef 9
Budzyńska Ewa 204
Burzyński Jan 30, 43, 204
- C**
Calatrava Santiago 29
Camilleri Antoine 110
Cekiera Rafał 159, 160, 212
Cervellera Bernardo 93
Chao Wang 110
Chmaj Marek 43
Chojcka Ewa 8, 30, 79, 206, 210, 211
Cieszkowski August 23
Czarnowski Stefan 18, 203
Czerny Michael 190
- D**
Darczewska Krystyna 82, 204
De Donatis Angelo 139
Doroszkiewicz Jerzy 131
Drzewiecki Mirosław 172, 174
Dudziak Urszula 65, 204
Dyczewski Leon 15, 22, 23, 104, 105, 204
Dymnicka Małgorzata 40, 204
Dziedzina Jacek 29, 204
- E**
Edwards Elizabeth 157, 204
- F**
Falski Marian 77
Feliksiak Michał 35, 58, 204, 209
Fertacz Sylwester 8, 30, 79, 206, 210, 211
Foster Norman 29
- G**
Gądecki Jacek 29
Gądecki Stanisław 112, 134, 212
Gehry Frank 29
Gerlich Marian Grzegorz 39, 204
Giddens Anthony 60, 62, 204
Głowacki Antoni 81, 204
Gołaszewska Maria 17, 205
Goodenough Ward 13, 205
Gorciewicz Tadeusz 15
Gotowska Żaneta 172, 205
Górny Andrzej 8, 107, 121, 205
Grabowska Mirosława 76, 205
Grotowska Stella 171
Grzywocz Krzysztof 154
- H**
Habermas Jürgen 17, 205
Hendrykowski Marek 120, 205
Hernandez-Morales Aitor 123, 212
Hjarvard Stig 147, 183, 205

- Höfer Albert 76, 205
 Hoffman Beata 118, 205
 Hunt Jeremy 109
- I**ngarden Roman 18, 205
- Jacher Władysław 60, 210
 Jan Paweł II 16, 24, 90, 101, 135, 187, 205, 206
 Jankowski Andrzej Tadeusz 8, 37, 79, 209, 210, 211
 Jasińska Aleksandra 36, 205
 Junová Iva 210
 Jurek Krzysztof 104
- K**adłubiec Daniel 15, 208
 Kallscheuer Otto 48
 Kaniowski Andrzej Maciej 17
 Kapias Michał 19, 205
 Kapica Jan 164
 Kasperek Andrzej 8, 101, 205–206
 Kempny Marian 13
 Kijonka Justyna 8, 39, 206
 Kirschniok Paweł 163
 Klasik Andrzej 60, 210
 Kleczka Łukasz 172, 206
 Klimski Wojciech 171, 173, 174, 176, 178, 181, 206
 Kloch Józef 144, 186, 187, 212
 Kluckhohn Clyde 21, 206
 Kłosowska Antonina 115, 116, 181, 206
 Knosała Józef 163, 164
 Kołodziejska Marta 148, 149, 206
 Kopiec Jan 162
 Koseła Krzysztof 89, 206
 Kramer Stephanie 80, 206
 Kraus Blahoslav 210
 Krojenka Marian 152
 Kwak Anna 59, 60, 63, 206, 208
- L**esthaeghe Ron 61, 206
 Libiszowska-Żóltkowska Maria 4, 9, 101, 102, 119, 120, 206, 210
 Lien Sigrid 157, 204
 Linek Anna 171, 206
 Lipski Aleksander 19, 205
 Luckmann Thomas 18, 60, 61, 203
 Luhmann Niklas 48, 207
 Lutyński Jan 42, 207
- M**ajka Józef 89, 101, 102, 207
 Makowski Andrzej 172, 173, 207
 Mariański Janusz 16, 17, 19, 20, 25, 31, 48, 49, 56, 57, 80, 94, 96, 97, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 207, 210
 Matuchniak-Krasuska Anna 77, 92, 207
 Merton Robert King 14, 75, 182, 207
 Meyer Alfons 163
 Michalik Mieczysław 17
 Michalunio Czesław 20
 Mikuła Andrzej 166
 Mikuś Piotr 163
 Milewski Mirosław 194
 Mirek Franciszek 101–102
 Misztal Maria 22, 207
 Mizielińska Joanna 59, 207
 Mohr Jacob Christian Benjamin 22
 Morawska Ewa 14, 75
 Mylius Jan 29
 Myszor Jerzy 161, 208
- N**awrocki Tomasz 10
 Nichols Vincent 140
 Niesporek Andrzej 43, 210
 Niźnik Józef 61
 Nowak Stefan 36, 208
 Nowicka Ewa 13
- O**lechnicki Krzysztof 29
 Omella Juan José 139
 Oroschakoff Kalina 123, 212
 Osewska Elżbieta 59, 210
 Ossowski Stanisław 20, 21, 34, 208
 Owidiusz 20, 208
- P**apieź Franciszek 67, 94, 103, 133, 150, 188, 190, 208, 213, 215
 Parsons Talcott 21
 Pasierbek Paweł 188
 Patel Priti 126
 Piądlowski Krzysztof 120
 Piecuch Czesław 25, 208
 Piwowarski Władysław 89
 Plech Jacek 194
 Pogłódek Małgorzata 9
 Polok Grzegorz 19, 205
 Popielewicz Maria 119, 213
 Potempa Robert 166
 Potocki Andrzej 82, 173, 208

- Quim Torra 139
- R**
Rachid Chebab Milena 41, 71, 72, 204
Rackiewicz Marek 139
Ranjith Malcolm Albert 213
Religa Zbigniew 52
Rembierz Marek 25, 208
Rickert Heinrich 22, 208
Riegel Ulrich 96, 97
Ripa Andrea 188
Rosenkiewicz Krzysztof 179, 208
Rosochacka-Gmitrzak Magdalena 59
Rusecki Marian 173
Ryś Grzegorz 114, 185, 213
- S**
Salij Jacek 113, 213
Salonek Tomasz 163
Schabig Konstanty 163
Schoneich Teophil 163
Schutz Alfred 14, 208
Sekielski Marek 80
Sekielski Tomasz 80
Serafinelli Michel 123
Shils Edward 21
Siemek Marek Jan 17
Siemińska Renata 36, 205
Simmel Georg 118
Skworc Wiktor 124, 132, 195, 211, 213
Slany Krystyna 60, 61, 62, 209
Sławek Tadeusz 24, 209
Stala Józef 59, 210
Starowicz Stanisław 163
Stawiński Janusz 50
Stawiński Piotr 171
Stašová Leona 210
Strózewski Władysław 19, 25, 26, 209
Süskind Patrick 118, 209
Swadźba Urszula 38, 209
Szczepański Jan 14, 19, 209
Szczepański Marek 118
Szlendak Tomasz 29, 62, 209
Szmeja Maria 36, 209
Szramek Emil 24
Sztumski Janusz 22
- Szulżycka Alina 60, 62
Szumowski Łukasz 43, 125, 213
Szustak Adam 187
Szymik Jerzy 194, 209
- Ś**
Ślęzak-Tazbir Weronika 118, 209
Świątkiewicz Wojciech 8, 15, 31, 34, 37, 38, 40, 43, 48, 53, 59, 60, 75, 79, 82, 83, 96, 102, 105, 107, 157, 162, 209–211
Świątkiewicz-Mośny Maria 112, 120, 209
Świdorski Wiesław 47
- T**
Thiel Krystian 163
Tomasz z Akwinu 25
Turner Jonathan H. 14, 208
Twardoch Szczepan 43, 215
- W**
Wawrzynów Kazimiera Joanna 76
Wertenstein-Żuławski Jerzy 14, 75
Widel Ewa 59
Wilson John 140, 141
Witek Elżbieta 43, 214
Wojtysiak Jacek 112, 113, 214
Wróblewski Michał 29
Wrzesień Witold 171, 211
Wysocki Artur 101, 211
- Z**
Zaborowska Malwina 65, 214
Zagała Zbigniew 42, 211
Zajączkowska Beata 190, 214
Zaręba Sławomir H. 25, 53, 209, 211
Zarzecki Marcin 53, 209
Zawada Grzegorz 47
Zdaniewicz Witold 25, 82, 210
Zduński Agnieszka 119, 147, 148, 211
Zembala Marian 52
Zembrzuski Tadeusz 82, 210
Ziebertz Hans-George 96, 97, 211
Znaniński Florian 13, 211
Zuckerberg Mark 123
Zvolenský Stanislav 137, 212
- Ż**
Żurkowski Bogusław 19, 211

Wojciech Świątkiewicz

**Worlds of values at the threshold of the pandemic
A sociological study of an urban community**

Summary

Values underlie the various forms of macro- and micro-structures of society, as well as form the fabric of social relations between individuals who are depositories of values. Man is a value and social life is a value, it revolves around values which bind and integrate them. There is neither social life nor the life of individuals outside the world of values. Discussions and disputes about the content of values and ways of their dissemination are always disputes about man and about the shapes of culture man creates.

The present book, which refers to the own field research carried out as part of a broad project of interdisciplinary studies preparing monographs on Zabrze, is a sociological interpretation of attitudes towards selected types of values and the ways they are updated in everyday life practices, taking into account a broader cultural context of Upper Silesia. The first part includes three chapters presenting the results of empirical research which is a pretext for the sociological reflection on the orientation towards values, axiological identifications of the city dwellers and moral culture seen in the perspective of the acceptance of moral values as well as the dimensions of their relativisation. In the first chapter of the second part, devoted to values, attitudes and religious practices, the cultural patterns of urban religiosity are analysed. The second chapter, with reference to the model of the social framework of communication, deals with the question of updating religious values and religious practices in a situation of “social arrest” caused by a global pandemic. The axis organising the direction of the analyses is the issue signalled by the title of the chapter: the virtual parish.

The outbreak of the pandemic and its course modified the plan of implementation of the research project, and above all influenced the direction of sociological analyses of the research results and their interpretation.

Key words

axiological profiles, moral culture, religiosity, churching, social bonds

Redaktor
Małgorzata Pogłódek

Projekt okładki
Marcelina Maria Misztal

Przygotowanie okładki do druku
Magdalena Pache

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Adriana Szaforz

Łamanie
Grażyna Szewczyk

Redaktor inicjujący
Michał Kompała

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.11.2022:
Copyright © 2021 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.12.2022 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu
w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-8459-5114>
Świątkiewicz, Wojciech
Światy wartości u progu pandemii : socjologiczne
studium społeczności miejskiej / Wojciech Świątkiewicz.
Wydanie I. - Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu
Śląskiego, 2021

<https://doi.org/10.31261/PN.4047>
ISBN 978-83-226-4069-2
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4070-8
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Arkuszy drukarskich: 14,0. Arkuszy wydawniczych: 15,5. Publikację wydrukowano na papierze
offsetowym 90 g. PN 4047. Cena 59,90 zł (w tym VAT)

Cena 59,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4070-8

9 788322 640708

Więcej o książce

